

DIDAKTIKA- PEDAGOGIK TA'LIM NAZARIYASI VA O'QITISH JARAYONINING YAXLIT TIZIMI SIFATIDA

Shodmonov Xomidjon Mirzaahmadovich

*Farg'ona davlat universiteti "Texnologik ta'lim" kafedrasi dotsenti, texnika
fanlari nomzodi (t.f.n.)*

SOLIJONOVA MUXLISAXON FAXRIDDIN QIZI

Farg'ona davlat universiteti 2-bosqich magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada didaktikaning pedagogik ta'lim nazariyasi sifatidagi mazmuni, uning mohiyati, maqsadi va vazifalari atroflicha yoritildi. Shuningdek, didaktikaning o'qitish jarayoning yaxlit tizimi sifatida ko'rib chiqilib, uning mazmunini tashkil qiluvchi sabab va natijalar prognoz qilindi. Ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiluvchi didaktik metod va vositalarni amalda qo'llanilishi va ularni yana ham takimillashtirish masalalari ko'rib chiqildi.

Kalit so'zlar. Didaktika, o'qitish, ta'lim nazariyasi, o'qitish jarayoni, ta'lim tamoyillari.

Annotation. This article comprehensively examines the content of didactics as a theory of pedagogical education, its essence, purpose, and objectives. It also considers didactics as an integral system of the teaching process and forecasts the causes and outcomes that constitute its content. Furthermore, the practical application of didactic methods and tools aimed at improving the quality of education, as well as issues related to their further development, are discussed.

Keywords. Didactics, teaching, theory of education, teaching process, principles of education.

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimi tubdan yangilanayotgan bir davrda pedagogika fanining asosiy tarkibiy qismlaridan biri bo'lgan didaktikaning

ahamiyati tobora ortib bormoqda. Didaktika – bu o‘qitish nazariyasi bo‘lib, ta‘lim jarayonining mazmuni, qonuniyatlari, metodlari va shakllarini o‘rganadi. U pedagogik ta‘lim nazariyasining markaziy bo‘g‘ini sifatida o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarni, bilim berish jarayonining samaradorligini ta‘minlash yo‘llarini belgilab beradi.

Didaktika pedagogika fanining eng muhim tarkibiy qismlaridan biri hisoblanib, u ta‘lim va o‘qitish jarayonining nazariy asoslarini o‘rganadi. Hozirgi zamonaviy ta‘lim tizimi rivojlanib borayotgan bir davrda didaktikaning ahamiyati yanada ortib bormoqda. Chunki bugungi kunda ta‘lim sifati, o‘qitish samaradorligi va o‘quvchilarning mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish masalalari pedagogik faoliyatning asosiy yo‘nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. Didaktika aynan shu jarayonlarni ilmiy jihatdan asoslab beradi hamda o‘qituvchi faoliyatini samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

“Didaktika” atamasi yunoncha “didasko” so‘zidan olingan bo‘lib, “o‘qitaman”, “o‘rgataman” degan ma‘nolarni anglatadi. Didaktika ta‘lim jarayonining mazmuni, qonuniyatlari, metodlari, shakllari va vositalarini o‘rganadigan pedagogik nazariya hisoblanadi. Uning asosiy vazifasi o‘qitish jarayonini samarali tashkil qilish, o‘quvchilarning bilim, ko‘nikma va malakalarini shakllantirish hamda ularning intellektual rivojlanishini ta‘minlashdan iboratdir. Shu sababli didaktika pedagogik ta‘lim nazariyasining markaziy bo‘g‘ini sifatida muhim o‘rin egallaydi.

Didaktikaning predmeti o‘qitish va o‘rganish jarayonidir. O‘qitish jarayonida o‘qituvchi bilim beradi, yo‘naltiradi va nazorat qiladi, o‘quvchi esa bilimni qabul qiladi, o‘zlashtiradi hamda amaliyotda qo‘llaydi. Bu ikki faoliyat o‘zaro uzviy bog‘liq bo‘lib, yagona pedagogik jarayonni tashkil qiladi. Didaktika aynan shu jarayonning samarali tashkil etilish qonuniyatlarini o‘rganadi. U nimani o‘qitish

kerakligi, qanday o'qitish lozimligi, kimni o'qitish zarurligi hamda qanday natijaga erishish mumkinligi kabi muhim savollarga javob beradi.

Ta'lim jarayoni bir nechta muhim komponentlardan tashkil topadi. Bular maqsad, mazmun, metod, vosita, shakl va natijadan iboratdir. Ushbu komponentlarning har biri bir-biri bilan uzviy bog'liq holda faoliyat olib boradi. Agar o'qitish metodlari noto'g'ri tanlansa yoki ta'lim mazmuni yetarli darajada aniq belgilanmasa, o'quvchilarning bilimni o'zlashtirish darajasi pasayadi. Shu sababli o'qitish jarayoniga yaxlit tizim sifatida yondashish muhim hisoblanadi. Tizimli yondashuv ta'lim samaradorligini oshirishga yordam beradi va o'quvchilarning bilim olish faoliyatini faollashtiradi.

Didaktikaning asosiy kategoriyalariga **ta'lim, o'qitish, o'rganish, ta'lim mazmuni va ta'lim metodlari kiradi**. Ta'lim – bu o'quvchilarga bilim, ko'nikma va malakalarni berish jarayonidir. O'qitish esa o'qituvchining maqsadga yo'naltirilgan pedagogik faoliyati bo'lib, bilimlarni tushuntirish va mustahkamlashni o'z ichiga oladi. O'rganish jarayonida o'quvchi bilimlarni qabul qiladi, tahlil qiladi va amaliy faoliyatda qo'llaydi. Ta'lim mazmuni davlat ta'lim standartlari asosida belgilanib, o'quvchilarga berilishi lozim bo'lgan bilimlar tizimini ifodalaydi. Ta'lim metodlari esa o'qituvchi va o'quvchi faoliyatini tashkil etish usullari hisoblanadi.

Didaktik tamoyillar o'qitish jarayonini samarali tashkil etishda muhim ahamiyatga ega. Onglilik va faollik tamoyiliga ko'ra, o'quvchilar bilimlarni ongli ravishda o'zlashtirishi va dars jarayonida faol ishtirok etishi lozim. Ko'rgazmalilik tamoyili turli vizual vositalardan foydalanish orqali bilimni oson va tushunarli o'zlashtirish imkonini beradi. Tizimlilik va izchillik tamoyiliga asosan bilimlar oddiydan murakkabga qarab bosqichma-bosqich beriladi. Mustahkamlik tamoyili esa o'zlashtirilgan bilimlarni takrorlash va amaliy mashqlar orqali mustahkamlashni

talab qiladi. Bundan tashqari, individual yondashuv tamoyili har bir o‘quvchining qobiliyati, ehtiyoji va imkoniyatlarini hisobga olish zarurligini ko‘rsatadi.

Bugungi kunda didaktika innovatsion texnologiyalar bilan boyib bormoqda. Zamonaviy ta’lim tizimida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, multimedia vositalari, interaktiv metodlar va masofaviy ta’lim shakllari keng qo‘llanilmoqda. Xususan, “**Brainstorming**”, “**Case study**”, “**Klaster**” kabi interaktiv metodlar o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Raqamli ta’lim platformalari esa o‘quvchilarning bilim olish imkoniyatlarini kengaytiradi va ta’lim samaradorligini oshiradi. Zamonaviy didaktika faqat nazariy bilim berish bilan cheklanib qolmasdan, o‘quvchilarda amaliy ko‘nikma va kompetensiyalarni shakllantirishga ham katta e’tibor qaratmoqda.

Didaktika pedagogik ta’limning nazariy asosi sifatida bo‘lajak o‘qituvchilarni kasbiy jihatdan tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi. U o‘qituvchilarga darsni rejalashtirish, samarali metodlarni tanlash, o‘quvchilar bilan ishlash strategiyalarini ishlab chiqish hamda ta’lim natijalarini baholash bo‘yicha zarur bilim va ko‘nikmalarni beradi. Didaktik bilimlarga ega bo‘lgan o‘qituvchi ta’lim jarayonini samarali tashkil qila oladi va yuqori natijalarga erishadi.

Xulosa . Didaktika pedagogik ta’lim nazariyasining ajralmas qismi bo‘lib, o‘qitish jarayonini ilmiy asosda tashkil etishga xizmat qiladi. U ta’limning maqsadi, mazmuni, metodlari va shakllarini o‘rganish orqali o‘qitish samaradorligini oshirishga yordam beradi. O‘qitish jarayoniga yaxlit tizim sifatida yondashish esa ta’lim sifatini yanada yaxshilash imkonini beradi. Zamonaviy didaktikaning innovatsion texnologiyalar bilan uyg‘unlashuvi esa ta’lim tizimining rivojlanishiga, raqobatbardosh va bilimli kadrlar tayyorlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- Ya. A. Komenskiy Buyuk didaktika (Didactica Magna). – Toshkent: O'qituvchi, 1982. – 320 b.
- F. Gerbart Pedagogika. – Moskva: Pedagogika, 1988. – 400 b.
- K. D. Ushinskiy Inson – tarbiya predmeti sifatida. – Toshkent: O'qituvchi, 1950. – 250 b.
- V. A. Suxomlinskiy Yurakni bolalarga beraman. – Toshkent: O'qituvchi, 1984. – 280 b.
- 5.N. M. Verzilin, V. M. Korsunskaya Didaktika asoslari. – Moskva: Prosveshcheniye, 1983. – 287 b.
- 6.M. N. Skatkin 'Didaktika va o'qitish nazariyasi'. – Moskva: Pedagogika, 1982. – 368 b.
7. I. Ya. Lerner O'qitish jarayoni nazariyasi. – Moskva: Pedagogika, 1981. – 192 b.
8. O'. Q. Tolipov, M. Usmonboyeva Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan, 2005. – 260 b.
- 9.B. X. Xodjayev Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Sano-standart, 2017. – 416 b.
10. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun. – Toshkent, 2020.